षष्ठः पाठः लौहतुला

स्मरणीय तथ्य

- लौहतुला पाठ विष्णुशर्मा रचित 'पञ्चतन्त्र' नामक कथाग्रन्थ से लिया गया है।
- 'पञ्चतन्त्र' सरल संस्कृत भाषा में नीति की शिक्षा देने वाला ग्रंथ है ।
- इसके पाँच तन्त्र हैं- मित्रभेद, मित्रसम्प्राप्ति, काकोलूकीय, लब्धप्रणाश तथा अपरीक्षितकारक ।
- लौहतुला पाठ मित्रभेद नामक तन्त्र का सम्पादित अंश है।
- 'पञ्चतन्त्र' का स्वरूप गद्य - पद्यात्मक है।

बहुविकल्पात्मकाः प्रश्नाः

1. अयं पाठः कुतः सङ्कलितः ?
क. पञ्चतन्त्रात्   ख. हितोपदेशात्
ग. रामायणात्   घ. नीतिशतकात्

2. 'पञ्चतन्त्र' इति कथाग्रन्थस्य रचयिता कः?
क. कालिदासः   ख विष्णुशर्मा
ग. भासः   घ. वाल्मीकिः

3. 'लौहतुला' पञ्चतन्त्रस्य कस्य तन्त्रस्य सम्पादितः अंशः अस्ति।
क. मित्रभेदस्य   ख. मित्रसम्प्राप्तेः
ग लब्धप्रणाशस्य   घ. अपरीक्षितकारकस्य

4. वणिक्पुत्रस्य किं नाम आसीत् ?
क. जीर्णधनः   ख. सोमधनः
ग. राजधनः   घ. गजधनः

5. लौहघटिता तुला कीदृशी आसीत् ?
क. परपुरुषोपार्जिता   ख. पूर्वपुरुषोपार्जिता
ग. उत्तमपुरुषोपार्जिता   घ. नीचपुरुषोपार्जिता

6. तुला कैः भक्षिता आसीत् ?
क. जीर्णधनैः   ख. कपोतैः
ग. मूषकैः   घ. गजैः

7. अत्र द्वितीया विभक्तिः नास्ति -
क. सत्वरम्   ख. लताम्
ग. शैलेन्द्रम्   घ. पर्वतम्

8. तुला कीदृशी आसीत्?
क. रजतघटिता   ख. स्वर्णघटिता
ग. लौहघटिता   घ. मृदाघटिता

9. 'अधमः' इति पदस्य पर्यायपदं किम् अत्र प्रयुक्तम्?
क. नीचः   ख. पूर्वजः
ग. भूयः   घ. उत्तमः

10. रेखाङ्कितपदम् आधृत्य विकल्पेभ्यः उचितपदं चित्वा प्रश्ननिर्माणं कुरुत - <u>संसारे</u> किञ्चिदपि शाश्वतं नास्ति।
क. कुत्र   ख. कीदृशम्
ग. के   घ. किम्

11. देशान्तरं कः अगच्छत् ?
क. नीचपुत्रः   ख. दासपुत्रः
ग. वणिक्पुत्रः   घ. राजपुत्रः

12. जीर्णधनः स्नानाय कुत्र अगच्छत् ?
क. तडागम्   ख. नदीम्
ग. जलाशयम्   घ. कूपम्

13. 'मिथ्यावादिन्' इति पदस्य विपर्ययपदं किम् अस्ति?
क. कुवादिन्   ख. सुवादिन्
ग. अतिवादिन्   घ. सत्यवादिन्

14. जीर्णधनः गिरिगुहाद्वारं कया आच्छाद्य गृहमागतः ?
क. मृद्या   ख. पत्रेण
ग. शिलया   घ. गवाक्षेण

15. 'पुत्रः .... हृतः' इति जीर्णधनः वदति?
क. श्येनेन   ख. बालकेन
ग. लतया   घ. सेवकेन

16. 'पितृव्योऽयम्' विच्छेदः भवति -
क. पितृव्यो+ऽयम्   ख. ऽयम्+पितृव्यो
ग. पितृ+व्योऽयम्   घ. पितृव्यः+अयम्

17. स्नानोपकरणमादाय प्रहृष्टमनाः अभ्यागतेन सह कः प्रस्थितः?
क. दासपुत्रः   ख. राजपुत्रः
ग. श्रेष्ठिपुत्रः   घ. नीचपुत्रः

18. विवदमानौ तौ द्वावपि कुत्र गतौ?
क. राजकुलम्   ख. गृहकुलम्
ग. नगरकुलम्   घ. ग्रामकुलम्

19. 'लौहघटितां तुलाम्' अनयोः पदयोः विशेषणपदं किम्?
क. लौहघटिताम्   ख. तुलाम्
ग. लौहघटितांतुलाम्   घ. लौहतुलाम्

20. 'शिशुः' इत्यस्मिन् पदे का विभक्तिः प्रयुक्ता ?
क. प्रथमा   ख. द्वितीया
ग. तृतीया   घ. चतुर्थी

21. श्रेष्ठी कीदृशेन स्वरेण अवदत्?
क. मृदुस्वरेण   ख. तारस्वरेण
ग. कटुस्वरेण   घ. मन्दस्वरेण

22. 'द्वौ+अपि' सन्धिः भवति -
क. द्वौअपि   ख. द्वावपि
ग. द्वावपी   घ. द्वौपि

23. "तव पुत्र: नदीतटात् श्येनेन हृत:" इति क: वदति ?
क. धनदेव: ख. सोमधन:
ग. रामदेव: घ. जीर्णधन:

24. 'सर्वं वृत्तान्तं' अनयो: पदयो: विशेष्यपदं किम् ?
क. सर्वम् ख. वृत्तान्तम्
ग. सर्वं वृत्तान्तम् घ. सर्ववृत्तान्तम्

25. 'अपृच्छन्' इत्यस्मिन् पदे क: लकार: अस्ति ?
क. लट् ख. लङ्
ग. लृट् घ. लोट्

26. श्रेष्ठिमतानुसारेण मूषकै: का भक्षिता आसीत् ?
क. लता ख. आम्रम्
ग. द्राक्षा घ. तुला

27. न्यायाधिकारिण: जीर्णधनश्रेष्ठिनौ कथं तोषितवन्त: ?
क. तुला-शिशुप्रदानेन ख. तुलाप्रदानेन
ग. शिशुप्रदानेन घ. दण्डप्रदानेन

28. भिन्नवर्गीयं पदं चिनुत-
क. तपोभि: ख. दुर्बुद्धि:
ग. सिकताभि: घ. कुटुम्बिभि:

29. एवं विवदमानौ कौ द्वावपि राजकुलं गतौ ?
क. जीर्णधनश्रेष्ठिनौ ख. रामलक्ष्मणौ
ग. रामभरतौ घ. लवकुशौ

30. अत्र ल्यप् प्रत्यय: नास्ति -
क. आनीय ख. विजित्य
ग. संदृश्य घ. रामाय

बहुविकल्पात्मक-प्रश्नानाम् उत्तराणि

1. क. पञ्चतन्त्रात्
2. ख. विष्णुशर्मा
3. क. मित्रभेदस्य
4. क. जीर्णधन:
5. ख. पूर्वपुरुषोपार्जिता
6. ग. मूषकै:
7. क. सत्वरम्
8. ग. लौहघटिता
9. क. नीच:
10. क. कुत्र
11. ग. वणिक्पुत्र:
12. ख. नदीम्
13. घ. सत्यवादिन्
14. ग. शिलया
15 क. श्येनेन
16. घ. पितृव्य:+अयम्
17. ग. श्रेष्ठिपुत्रः
18. क. राजकुलम्
19. क. लौहघटिताम्
20. क. प्रथमा
21. ख. तारस्वरेण
22. ख. द्वावपि
23. घ. जीर्णधन:
24. ख. वृत्तान्तम्
25. ख. लङ्
26. घ. तुला
27. क. तुला-शिशुप्रदानेन
28. ख. दुर्बुद्धि:
29. क. जीर्णधनश्रेष्ठिनौ
30 घ. रामाय

अतिलघूत्तरीया: प्रश्ना:

एकपदेन उत्तरत -

1. राजकुलं कौ गतौ ?
2. लौहघटिता तुला कै: खादिता ?
3. श्रेष्ठिपुत्रस्य नाम किं आसीत् ?
4. क: तारस्वरेण अवदत् ?
5. जीर्णधन: नद्यां किमर्थं गमिष्यति ?

समानार्थक-पदानि लिखन्तु-

6. देशान्तरम् -
7. पुनः -
8. तत:-
9. यास्यति -
10. सुत: -

प्रदत्तशब्देषु उचितविभक्तिं प्रयुज्य वाक्यानि पूरयत -

11 .---------------अभित: वृक्षा: सन्ति। (भवन)
12. रुद्र: ----- प्रति गच्छति। (गृह)
13. हा ----- । (दुराचारिण)
14. ------ समया विद्यालय: विद्यते। (नगर)
15. -----परित: पुष्पाणि न सन्ति। (राजमार्ग)

अतिलघूत्तरीय-प्रश्नानाम् उत्तराणि

1. जीर्णधनश्रेष्ठिनौ
2. मूषकै:
3. धनदेव:
4. श्रेष्ठी
5. स्नानार्थं
6. विदेशम्
7. भूय:
8. तत्पश्चात्
9. गमिष्यति

10. पुत्र:
11. भवनम्
12. गृहं
13. दुराचारिणम्
14. नगरं
15. राजमार्गं

लघूत्तरीयाः प्रश्नाः

पूर्णवाक्येन उत्तरत-

1. **देशान्तरं गन्तुमिच्छन् वणिक्पुत्र: किं व्यचिन्तयत् ?**
2. **जीर्णधनः गिरिगुहां कया आच्छादितवान् ?**
3. **स्वतुलां याचमानं जीर्णधनं श्रेष्ठी किम् अकथयत् ?**
4. **श्रेष्ठी किम् अवदत्?**
5. **धर्माधिकारिण: जीर्णधनश्रेष्ठिनौ कथं तोषितवन्त: ?**

लघूत्तरीय-प्रश्नानाम् उत्तराणि

1. देशान्तरं गन्तुमिच्छन् वणिक्पुत्र: व्यचिन्तयत् -"यत्र स्ववीर्यत: भोगा: भुक्ता: वसन्ति तत्र य: विभवहीन: वसेत् स: पुरुषाधम: अस्ति।"
2. जीर्णधनः गिरिगुहां बृहच्छिलया (बृहत् शिलया) आच्छादितवान्।
3. स्वतुलां याचमानं जीर्णधनं श्रेष्ठी अकथयत् -"भो:! त्वदीया तुला मूषकै: भक्षिता इति।"
4. श्रेष्ठी अवदत् - " मिथ्यावादिन्! किं क्वचित् श्येनो बालं हर्तुं शक्नोति? तत् समर्पय मे सुतम् अन्यथा राजकुले निवेदयिष्यामि।"इति।
5. धर्माधिकारिण: जीर्णधनश्रेष्ठिनौ परस्परं तुला -शिशु -प्रदानेन तोषितवन्त:।

दीर्घोत्तरीय-प्रश्नाः

अधोलिखित - श्लोकस्य अन्वयः करणीय:-

1. **यत्र देशेऽथवा स्थाने भोगा भुक्ता: स्ववीर्यत: ।**
   तस्मिन् विभवहीनो यो वसेत् स पुरुषाधम: ।।

   अन्वयः -यत्र देशे (क) ------- स्थाने (ख) ------ भोगा: भुक्ता: (ग) ------ विभवहीन: य: (घ) ------- स पुरुष: अधम:।

स्ववीर्यत:, तस्मिन्, अथवा, वसेत्

2. **तुलां लौहसहस्रस्य यत्र खादन्ति मूषका: ।**
   राजन्तत्र हरेच्छ्येनो बालकं नात्र संशय: ।।

   अन्वयः -(क) ------------------यत्र (ख) ------------- -तुलां (ग) ------------------ खादन्ति। तत्र श्येन: (घ) ----------------हरेत् अत्र संशय: न।

बालकं, मूषका:, लौहसहस्रस्य, राजन्

3. **अनुच्छेद -लेखनम्**

   'अस्माकं विद्यालय:' इति विषयम् अधिकृत्य पञ्च-वाक्यानि लिखत। सहायतार्थं पदानि मञ्जूषायां दत्तानि सन्ति।

ग्रामस्य, अपि, कुशल:, विद्यालय:, अतिविशालं, प्राचार्य:, शिक्षका:, सहस्रं, छात्रा:, निपुण:, अत्र, पठन्ति

दीर्घोत्तरीय-प्रश्नानाम् उत्तराणि

1. क. अथवा
   ख. स्ववीर्यत:
   ग. तस्मिन्
   घ. वसेत्
2. क. राजन्
   ख. लौहसहस्रस्य
   ग. मूषका:
   घ. बालकं
3. अस्माकं विद्यालय: ग्रामस्य उत्तम: विद्यालय: गण्यते। अस्य अतिविशालं भवनं सर्वान् आकर्षयति। अत्र एकं सहस्रं छात्रा: पठन्ति। अस्य प्राचार्य: निपुण: कुशल: च वर्तते। सर्वे शिक्षका: अपि योग्या: सन्ति।